

- omejeni so pri spremljanju dinamičnih procesov in pojavov, ker ne morejo opazovati zapletenih sprememb v pokrajini;
- imajo težave pri posploševanju in sintetiziranju pojmov;
- slepota in slabovidnost v veliki meri omejujeta njihovo celostno čutno zaznavo;
- pri slabovidnih učencih traja opazovanje dlje, saj njihovo oko potrebuje več časa, da se prilagodi na določene dražljaje;
- slepota lahko oteži ali onemogoči doseganje ciljev, kar lahko povzroči psihološke probleme, na primer notranje nezadovoljstvo in napetost.

Kljub temu je učni načrt geografije za slepe in slabovidne učence enak kot v redni osnovni šoli, vendar vsebuje prilagoditve, ki so nujne glede na njihove značilne poti zaznavanja vsebin ter podajanja tematik. Posebno področje predstavlja prilagajanje didaktičnih kompletov, učnih pripomočkov za slepe in slabovidne ter skrb za funkcionalnost geografskih učilnice in kabineta. Edina osnovna šola v Sloveniji, kjer se lahko slepi in slabovidni šolajo v posebnih razmerah, je Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani.

Tipna oziroma taktilna kartografija je posebna veja kartografije, ki slepim omogoča, da z dogovorjenimi tipnimi znaki spoznavajo prostor in razmerja v njem. Tipne karte niso preoblikovane standardne karte, ampak je na njih gostota dogovorjenih znakov manjša. Vsebina je prikazana s privzdignjenimi ali udrtimi dogovorjenimi znaki, prirejenimi za branje s tipom. Tipnih prikazov, primernih za poučevanje slepih in slabovidnih, se v trgovini ne da kupiti, zato je njihova izdelava največkrat prepuščena iznajdljivosti in prizadevnosti pedagogov.

Vsak reliefni prikaz ni primeren za tipno zaznavo slepih. Na običajnih reliefih je kljub zadostni razgibanosti premajhna posplošitev vsebin. Prav tako na njih niso dostopni tipni zaznavi prilagojeni prikazi rek, drugih vodnih teles, krajev in njihovih imen, cest, železnic, meja in drugih pojavov.

Izdelovanje tipnih prikazov (zemljevidov, atlasov, reliefov, globusov, načrtov, modelov, tipnih slik in skic, maket, modelov, skulptur, telurija za predstavo in razumevanje pojmov matematične geografije ter raznih didaktičnih pripomočkov) ima v Sloveniji dokaj bogato tradicijo. Že z nastankom prvega Zavoda za slepe leta 1919 so učitelji začeli samoiniciativno izdelovati preproste pripomočke in učila. Leta 1950 je tiftopedagog Franc Petrič na temelju kovinskih matric in hladnega stiskanja razvil posebno tehniko izdelave tipnih kart na tršem papirju. Tako izdelani zemljevidi so bili obstojnejši in dobro tipljivi. Leta 1957 je tiftopedagog, učitelj tehničnega pouka Cene Zorec, vpeljal novo termo-vakuumsko tehniko na obstojni polivinilni plastiki, ki je omogočila izdelavo večnivojskega reliefa na temelju matrice.

V zadnjem času ima pomembno vlogo pri izdelavi tipskih pripomočkov Geodetski inštitut Slovenije, prej Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo. Dobra podlaga za razvoj kartografije, prilagojene tipni zaznavi, je magistrska naloga njegovega sodelavca Romana Renerja z naslovom Taktilne karte in diagrami. Z njo so bili pri nas postavljeni teoretični temelji tipne kartografije. Na inštitutu so razvili računalniško izdelavo matric, ki so podlaga za kopiranje obarvanih tipnih zemljevidov na osnovi termo-vakuumske tehnike. Trenutno je na inštitutu v pripravi tipni atlas slovenskih mest. Že do zdaj so prizadevni tiftopedagogi pripravili tipne atlase Slovenija, Geografija sveta, Šola in bližnja okolica ...

Na ovitku priročnika je avtor zapisal, da si je ob pisanju prizadeval, da bi bil le-ta jasen in poučen ter uporaben tako za laika kot pedagoga. Dejstvo je namreč, da se vse več slepih in slabovidnih učencev, dijakov in študentov vključuje v redne šole. Zato je prav, da ta priročnik preberejo tudi učitelji, ki jih poučujejo.

Drago Kladnik

Vincenc Rajšp (urednik):

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, 6. zvezek

Ob koncu tisočletja so raziskovalci Zgodovinskega inštituta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti pod vodstvom dr. Vincenca Rajšpa in številni zunanji sodelavci v Prešernovi dvorani SAZU že tradicionalno predstavili šesti zvezek faksimilirane izdaje jožefinskega vojaškega zemljevida.

Kljub temu da je vojaško topografsko izmero za kartiranje celotne habsburške monarhije ukazala že Marija Terezija, so to kartografsko delo kasneje poimenovali jožefinski vojaški zemljevid. Njen sin, Jožef II., je namreč po očetovi smrti prevzel vrhovno vodstvo vojaških zadev in nenehno nadzoroval potek dela ter se zavzemal za njegovo napredovanje. Zaradi državne varnosti pa je bilo to neprecenljivo kartografsko delo več desetletij nedosegljivo širšemu krogu uporabnikov, zato žal ni imelo večjega vpliva na kasnejši kartografski razvoj.

Z izdanim faksimilom je jožefinski vojaški zemljevid, katerega originale hranijo v dunajskem arhivu, prvič predstavljen ne le slovenskemu bralcu, temveč evropski in svetovni javnosti. Prav zaradi velikega zanimanja v tujini so spremne besede, uvode in legende, ki so bile v prvem zvezku napisane le v slovenskem in nemškem jeziku, v naslednjih izdajah prevedli tudi v aglensčino.

Vsak zvezek ima dva dela: knjigo in mapo z zemljevidi. V knjigi so v originalnem nemškem jeziku in v slovenskem prevodu za vsako naselje podani opisi o oddaljenosti sosednjih krajev v urah ali korakih, o trdnjših zgradbah, tekočih in stoječih vodah, poteh, okoliških hribih in o prehodnosti gozdov za vojsko. Omembe vredno je tudi dvojezično indeksno kazalo na koncu knjige, ki olajša iskanje imen na zemljevidu ali v besedilu in nudi povezavo nekdanjih toponimov z današnjimi. Pri tem je bila najprej opravljena zahtevna transliteracija iz gotice v nemščino, nato pa prevod v slovenski jezik. Avtorji so pri istovetenju naselij z njihovimi današnjimi zemljepisnimi imeni izhajali predvsem iz uradnih ter drugih uveljavljenih oblik poimenovanj, ki jih je mogoče najti v Atlasu Slovenije, v knjigi Pavleta Zdovca Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem, na sicer nekoliko zastareli topografski karti Vojaškogeografskega inštituta v Beogradu, na novejših planinskih kartah ter v telefonskem imeniku. Imena, ki jih avtorji niso uspeli prostorsko opredeliti, so v knjigi izpisana s poševno pisavo. Opisana naselja, zgradbe, gozdovi, poti in podobno so prikazani tudi na zemljevidu. Izbrani listi vojaškega zemljevida so vloženi v posebno mapo.

Izsek zemljevida okoli Ptuja (Stadt Pettau), sekcija 171.

V šestem zvezku je obdelanih dvajset sekcij, ki pokrivajo območje Dravske doline od Labota (*Lavamiünd*) do Maribora ter vzhodni del nekdanje Spodnje Štajerske, predvsem tedanje slovensko govorno področje. Pri podrobnejšem prebiranju knjige nas preseneti natančnost prikazov in opisov terena, predvsem gorskih pobočij in vanje zajedajočih se dolin, tekočih in stoječih voda, gozdov, obdelovalnih površin ter podrobni opisi stanja nekaterih zgradb, cest in naselij. Z vidika vojaških potreb se je kartografu zdelo, na primer, smiselno zabeležiti, da je Ptujski grad prostoren, trdno grajen, s strmimi in ozkimi dovozi skozi dvoje vrat z dviznima mostovoma, ter da ima strme, visoke zidove na strmih skalah. Omenjeno je tudi, da je zaradi njegovega izjemnega položaja z njega moč obstreljevati most. Nekoliko več težav so imeli kartografi pri opredeljevanju naselij v Slovenskih goricah. Zaradi razstresenih hiš so težko omejili posamezna naselja in določili oddaljenosti med njimi. Kljub temu je natančnost zemljevida osupljiva. Brez problema je mogoče primerjati položaj dobro vidnih objektov, kot so cerkve, gradovi, kapele, z današnjim stanjem. Nekoliko težje je opredeliti manjše potoke, poti in druge objekte, katerih položaj se je v dvesto letih tudi spreminjal. Kartografi so veliko pozornosti namenili izrisu rek, potokov in jezer, njihovemu poimenovanju ter prehodnosti. O tem pričajo natančni izrisi mostov in brodov ter beleženje širine in globine večjih vodotokov. V šestem zvezku je mogoče najti veliko podatkov o Dravi, ki se pojavlja na več listih in teče v neposredni bližini številnih mest in trgov. Tako lahko preberemo, da je bila širina Drave pri Mariboru od 180 do 200 korakov, njena globina pa od 5 do 6 sežnjev. Bralec izve, da je bilo njeno dno kamnito, tok zelo hiter, bregovi na južni strani visoki 4 sežnje, na severni pa komaj dva sežnja. Za potrebe vojske je bilo zabeleženo tudi stanje mostov na Dravi, za katere kartograf v opisih pravi, da so na koroški deželni cesti leseni, dobro vzdrževani in prenesejo vse vrste tovornih vozil.

Izmed številnih opisov, ki jih bralcu ponuja šteti zvezek knjige Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, je navedenih le nekaj zanimivosti. Brez dvoma so zemljevidi in besedila zanimiv vir za številne zgodovinske raziskave, kakor tudi za študije s področja kmetijstva, poselitve in imenoslovja. Izdani faksimile tega, doslej nedostopnega vojaškega zemljevida, je torej pomembna pridobitev za strokovnjake najrazličnejših strok.

Do sedaj izdanih šest zvezkov obsega zahodni, južni, osrednji ter pretežni del vzhodnega slovenskega ozemlja, zato v prihodnjem letu pričakujemo le še izid knjige za območje Prekmurja. Zanj je kartografsko gradivo že preslikano, zato ni bojzani, da ne bi izšel tudi zadnji del te pomembne zbirke knjig in zemljevidov.

Jerneja Fridl

Vojko Čeligoj (urednik):

Knjiga o Snežniku

Ilirska Bistrica 2000: Planinsko društvo Snežnik Ilirska Bistrica, 224 strani, ISBN 961-90825-0-8

Oblikovanje in izgled postajata zaradi vedno večjega števila izdanih knjig jeziček na tehtnici, ali bo knjiga našla tudi svoje bralce, ali pa bo le zapolnila ustvarjalni avtorski nemir. Kadar oblikovanje preseže običajni obrtniški prag, lahko govorimo o doživetju, v primeru monografije s področja domoznanstva pa kar o doživetju pokrajine. To kar želim opisati, se da povedati tudi povsem običajno, čeprav nekoliko vzneseno: »Snežnik, mogočen, visok in skrivnosten samotar na jugozahodu naše domovine ... Na čudovito podobo gore s snežno belim vrhom so bili pozorni že Rimljani, ki so jo imenovali Mons Albius – Bela gora ... Na Snežnik, na Snežnik!« Toda besed niti ne rabimo, saj belina platnic, 31 cm visok format in simbolne prvine na naslovnici sporočajo, da je to knjiga, ki govori o tesni povezanosti Bistričanov s svojo goro in s svojo pokrajino.

Knjiga ni bila mišljena kot geografska monografija, prej vodnik skozi čas in dogodke, katerih rdeča nit je gornišтво in dejavnosti, povezane z njim. Kljub temu pa velja med 48 različnimi avtorji in številnimi prispevki omeniti vsaj tiste, ki so posebej zanimivi tudi za geografе: Rajko Pavlovec in Mario Pleničar sta napisala prispevek z naslovom *Kako je nastajal Snežnik?*, Tone Wraber se je kot tolikokrat